

בבא מציעא לג.

תנו רבנן:

העוסקין במקרא, מדה ואינה מדה;

במשנה, מדה ונוטלין עליה שקר;

תלמוד, אין לה מדה גדולה מזו.

וילעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד.

הא גופא קשיא: אמרת בתלמוד, אין לה מדה גדולה מזו, והדר אמרת "וילעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד"!

אמר רבי יוחנן: בימי רבי נשנית משנה זו;

שבקו כולא עלמא מתניתין ואזלו בתר תלמודא,

הדר דרש להו "וילעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד".

מאי דרוש?

כדדריש רבי יהודה ברבי אלעאי: מאי דכתיב: {[ישעיהו ב'ח:א'](#)} "הגד לעמי פשעם, ולבית יעקב חטאתם"?

"הגד לעמי פשעם", אלו תלמידי חכמים, ששגגות נעשות להם כדדונות;

"ולבית יעקב חטאתם", אלו עמי הארץ, שדדונות נעשות להם כשגגות.

והינו דתנו: רבי יהודה אומר: הוי זהיר בתלמוד, ששגגת תלמוד עולה זדון.

דרש רבי יהודה ברבי אלעאי: מאי דכתיב: {[ישעיהו ס"ו:ה'](#)}

"שמעו דבר ה' החרדים אל דברו"?

אלו תלמידי חכמים,

"[אמרו] אחיכם", אלו בעלי מקרא;

"שנאיכם", אלו בעלי משנה;

"מנדיכם", אלו עמי הארץ.

שמא תאמר, פסק סברם ובטל סיכויים,

תלמוד לומר, "ונראה בשמחתכם".

שמא תאמר, ישראל יבושו,

תלמוד לומר, "והם יבושו", גויים יבושו וישראל ישמחו.

המבורג 165

רוב חכמה תנו רבנן העוסק במקרא מדה שאינה מדה כמשנה מדה שנותנן עליה שטר
בתלמוד אין לה מדה גדולה ממנה ולעולם הוירץ למשנה יותר מן התלמוד הא גופא קשיא
אמרת בתלמוד אין לה מדה גדולה מזו והדר תנו ולעולם הוירץ למשנה יותר מן התלמוד או
יוחן בימי רבי נשנית משנה זו שבקוה כול עלמא למתניתין ואזלו בתר תלמודא הדר דרש להו
הוירץ למשנה יותר מן התלמוד מאי דרש כד דרש רבי יהודה בר אלעאי מאי דכתוהו לרבי יעקב
ולבית יעקב חטאתם והנר לעמי פשעם או תלמידי חכמים אפלו שגגות נעשות להו כדדונות ולבית
יעקב חטאתם או עמי הארץ שאפלו זדונות נעשות להו כשגגות והינו דתנו רבי יהודה אומר הוי
זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון דרש רבי יהודה בר אלעאי מאי דכתוהו רבי יהודה
החרדים אל דברו אמרו אחיכם שונאיכם מנדיכם ונחרדים או תלמידי חכמים או בעלי
מקרא שונאיכם או בעלי משנה מנדיכם או עמי הארץ שמתאמר אבד שכרן ופסק סיכורן
תלונראה בשמחתכם והם יבושו אומות העולם יבושו וישראל ישמחו

שיטה מקובצת

תנו רבנן העוסק במקרא פירוש במקרא בלבד ואינו מתעסק גם בתלמוד מדה ואינה מדה היא שהרי לא נתעסק גם בפתרון המצות.

במשנה מדה ונותנין עליה שכר. פירוש המתעסק בפתרון המשנה שיש עליה הרבה מענייני המצות שהן קבלה והן תלויות במשניות החיצוניות וכשהוא מתעסק במשנה צריך לעיין באותם הברייתות כולם ופתרוני החכמים יש לו בזה שכר מצוה. אבל המתעסק בתלמוד ומורה ומבאר המצות כתיקון ומבאר הלכה למעשה אין לך מדה גדולה מזו כי בתלמוד פתרון התורה והמשנה והמצוה שהן בקבלה הלכה למשה מסיני. ולעולם הוי רץ וכו'. פירוש הוי רץ למשנה שהיא מדה ונוטלין עליה שכר והשוגג אינו נדון בה כמזיד. אבל המתעסק בתלמוד חשובות עליו שגגות כזדונות שהיה לו לדקדק על עצמו שלא יכשל אפילו בשגגה לפי שמדקדקים עליו אפילו כחוט השערה שנאמר וסביביו נשערה מאד מלמד שהקדוש ברוך הוא מדקדק עם סביביו אפילו כחוט השערה ומי יוכל להשמר מזה וכבר פירשו הוי זהיר בתלמוד ששגגת התלמוד עולה זדון. רבינו חננאל ז"ל. העוסק במקרא מדה ואינה מדה ואמרינן במדרש ולא שידלג ממקרא למשנה וממשנה לתלמוד. אלא שילמוד מקרא ואחר כך משנה ואחר כך תלמוד. ולא יעסוק כל ימיו במקרא או במשנה בלבד. תוספות שאנ"ץ.

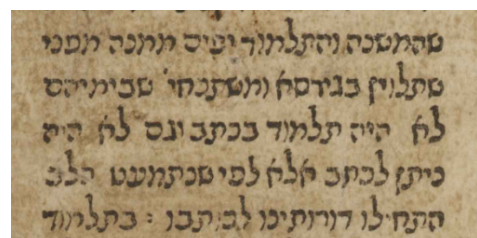
הקדמת הרמב"ם למשנה

וראיתי אחרי כן לחבר על כל המשנה חבור הכרחי כמו שאבאר בסוף דברי אלה. ומה שהביאני לכך מפני שראיתי התלמוד עושה במשנה מה שלא יוכל שום אדם להשיגו בסברא לעולם, שהוא מביא כללים ואומר לך שמשנה זו נבנתה באופן כך וכך, או שזאת המשנה חסרה בלשונה וצריכה להיות כך, או שזאת המשנה לפלוגי וסברתו כך. ועוד שהוא מוסיף בנוסחה ומחסר ממנו, ומגלה טעמיה.

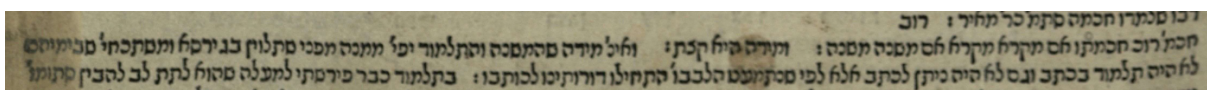
וראיתי שאם יהיה החבור הזה על כל המשנה כפי שהכוונה שנבאר, יהיה בו ארבע תועליות גדולות. האחת, שנודיע פירוש המשנה הנכון וביאור דבריה, לפי שאם תשאל גדול שבגאונים על פירוש הלכה מן המשנה לא יוכל לומר לך בה שום דבר, אלא אם כן היה זוכר על פה תלמוד אותה ההלכה, או יאמר לך עד שנעיין מה שאמרו בה בתלמוד, ואין ביכולת שום אדם לזכור כל התלמוד על פה, ובפרט כשהלכה אחת במשנה מתפרשת בארבעה וחמשה דפים מפני שנכנסים מעינין לעינין, וההוכחות והקושיות והתירושים עד שלא יוכל לסכם מה שנתברר בפירוש אותה משנה אלא הבקי בעיין. כל זה אם לא תהיה אותה ההלכה מאותם ההלכות שאין פירושם מסתיים אלא בשתיים שלש מסכתות. והשנית, הפסקים, שאני אומר לך על יד פירוש כל הלכה כדעת מי המעשה. והשלישית, שיהיה כמבואר למתחיל בעיין, וילמוד ממנו דרך דיוק הדברים וביאורם, ויהיה כמי שהקיף את כל התלמוד, ויעזרהו מאד בכל התלמוד. והרביעית שהוא יהיה כמזכיר למי שכבר למד וידע, שיהיה כל מה שלמד מזמן לפניו תמיד, ותהיה משנתו ותלמודו סדור על פיו.

וכאשר תיארתי לעצמי עינינים אלו, נחלצתי לכתוב החבור שיזמתי. וכונתי בחבור זה לפרש את המשנה כפי שנתפרשה בתלמוד, ולהביא רק את הפירושים הנכונים, ולהשמיט את הפירושים שנדחו בתלמוד, ואכתוב הטעמים שמחמתן נקבע אותו דבר, והטעמים שבגללן נפלה מחלוקת בין החולקים בקצת מחלוקות, וכדעת מי ההלכה, כמו שנתבאר בתלמוד. ואשתדל בכל זה לקצר הלשון עד כדי שלא יפול ספק לקורא, לפי שאין חבורינו זה להסביר לאבנים, ואינו אלא להסביר למי שמבין.

רש"י דפוס סונצינו

רש"י ונציה

הקדמה ליד החזקה לרמב"ם

לפיכך קראתי שם חיבור זה משנה תורה. לפי שאדם קורא בתורה שבכתב תחלה ואחר כך קורא בזה ויודע ממנו תורה שבעל פה כולה ואינו צריך לקרות ספר אחר ביניהם.

אגרת הרמב"ם לרבי פנחס הדיין

דע תחלה שאני חס ושלום לא אמרתי לא תתעסקו לא בגמרא ולא בהלכות הרב רבי יצחק או זולתו: היודע עד שיש לי כמו שנה וחצי שלא למדו אצלי חבורי אלא באו שלשה אנשים למדו מקצת ספרים ורוב התלמידים רצו ללמוד ההלכות של הרב ולמדתי אותם כמה פעמים כל ההלכות וגם שנים שאלו ללמוד הגמרא ולמדתי אותם מסכתות אשר שאלו וכי אני צויתי או עלתה על לבי שאשרוף כל הספרים שנעשו לפני מפני חבורי? והלא בפירוש אמרתי בתחלת חבורי שלא חברתי אותו אלא מפני קוצר הרוח למי שאינו יכול לירד לעומק התלמוד ולא יבין ממנו דרך האסור והמותר והארכת בדבר זה הרבה

אגרת הרמב"ם לרבי יונתן מלוניל

ומודיע אני משה להדרת הרב ר' יהונתן הפה"ק⁶⁴, וכל החכמים
10 והחברים⁶⁵ הקוראים את כתבי, שאף על פי שבטרם אונצר בבטן התורה
ידעתי, ובטרם אצא מרחם לתלמודה הקדישתני, ולהפיץ מעינותיה חוצה
נתנתני, והיא אילת אהבי ואשת נעורי, אשר באהבתה שגיתי מבחורי⁶⁶ –
ואף גם זאת⁶⁷ נשים נכריות נעשו לה צרות, מואביות עמוניות⁶⁸ – אדומיות
צידוניות⁶⁸ חתיות, והאל יודע כי לא נלקחו מתחלה אלא להיותן לה
15 לרקחות ולטבחות ולאופות, להראות⁶⁹ העמים והשרים את יפיה כי טובת
מראה היא עד³⁶ מאד, מכל מקום נתמעטה עונתה, שהרי נחלק לבי
לחלקים הרבה בכל מיני חכמה. וכמה טרחת יומם ולילה כמו עשר שנים
רצופות בקבוץ חבור⁷⁰ זה, ואנשים גדולים פכם הם שיידעו מה עשיתי⁷¹,

שהרי קרבת⁷² דברים מפזרים ומפרדים בין הגבעות וההרים, וקראתי
אותם אחד מעיר ושנים ממשפחה, ושגיאיות⁷³ מי יבין, והשכחה מצויה
בכל, וכל שכן בזקנים. ומפני כל אלו הסבות ראוי לחפש בדברי
ולבדק⁷⁴ אחרי, ואל יאמר הקורא בחבורי⁷⁵: כי מה האדם שיבוא אחרי
המלך⁷⁶, אלא הרי הרשיתיו, ויאמר המלך יבוא⁷⁷. וטובה גדולה עשיתם
עמי, אתם החכמים וכל מי שימצא⁷⁸ דבר ויודיעני – טובה יגמלני⁷⁹,
עד אשר לא ישאר שם חס ושלום מכשול, שלא נתפונתי בחבור זה אלא
לפנות הדרכים ולהסיר המכשולות מלפני התלמידים, שלא תחלש דעתן
מרב המשא ומתן⁸⁰, ויצא טעות⁸¹ בפסוק ההלכה. והמקום⁸² ברוך הוא

(...) ¹ וכבר העידותי בו² שלא יתראשל עד שישיג³ החבור כלו, ויעשהו לספרו, וילמדהו בכל מקום להפיץ תועלתו. לפי שהתכלית המכוונת במה

שחבר בתלמוד וזולתו – כבר נכרתה ואבדה⁴, ותכלית הלמדנים – כלוי הזמן במשא ומתן שבתלמוד, כאלו הכוונה והתכלית היא האמון⁵ בוכות, לא זולת זה. וזו לא היתה הכוונה הראשונה, אבל המשא ומתן והוכוח אמנם נפלו במקרה: כאשר היה מאמר שקול, ופרשו אחד בפרוש, ופרשו אחר בחלופו – הצרך כל אחד מהם להראות אפן ראיתו ולהכריע פרושו. והכוונה הראשונה אמנם היתה ידיעת מה שצריך לעשותו או להזהר ממנו. וזה מבאר לשכמותו. ולפיכך נחלצנו אנחנו אל המכון הראשון⁶, להקל זכירתו – יתר על כן: להודיעו, לפי שכבר אבד בתוך כל דברי המשא ומתן⁷ – והנחנו מה

שזולתו למי שיבחר שיעשהו אמון⁸. וכל שכונ⁹ שאין שם מי שיחשבהו אמון, אלא יחשבהו התכלית והכוונה הראשונה, אשר בה יעשה גדול, ואותה יש לבקש. (...)¹.

דע, כי אני לא חברתי זה החבור¹¹ כדי להתגדל בו בישראל, ולא כדי לקנות לי שם, עד שיקשה עלי שתבטל תכליתי אשר בעבורה חברתי¹². ואמנם¹³ חברתי - וה' הוא היודע - לעצמי תחלה, להקל

הדרישה והחפוש למה שיצטרך אליו, ולעת¹⁴ הזקנה, ולשם ה' יתעלה, כי אני - חי ה' - קנא קנאתי לה' אלהי ישראל¹⁵, בראותי אמה מבלי ספר מחוקק כולל¹⁶ באמת, ומבלי דעות אמתיות ומבכרות¹⁷, ועשיתי מה שעשיתי לשם ה' בלבד. וזה כלל אחד.

וכלל שני, שאני ידעתי ונתאמת לי בעת שחברתי, שהוא יפל בלא ספק לידי רע הלבב והמקנא¹⁸, שיגנה מעלותיו, ויראה שאין צרך בו, או שהוא חסר; ולידי הסכל, הפתי, אשר לא ידע שעור מה שנעשה בו, ויחשבהו מעט התועלת; ולידי המתחיל בעיון, המהביל, המשתבש, שיקשו עליו מקומות ממנו מפני שלא ידע להם עקר, או שתקצר דעתו מלדקדק מה שדקדקתיו; ולידי הירא-שמים לפי מחשבתו, הקופא על שמריו, הטפש, שיתפש על מה שנכלל בו מיסודי¹⁹ האמונה. ואלו הם הרב. ויפל בלי ספק לשרידים אשר ה' קורא, אנשי הישר והצדק וטובי השכל, והם ידעו שעור מה שעשינו, אשר אתה הוא הראשון מהם, ואפלו לא יהיה לי בימי זולתך - די לי, וכל שכן שכבר הגיע אלי כתב²⁰ חכמי צרפת

וזולתם בשמותם, מתפלאים ממה שנעשה, ומבקשים אותו בשלמותו²¹, וכבר נתפשט לקצוי הישוב. וכל מה שספרת לנו²² ממי שלא יקבלו כפי שראוי לקבלו - אמנם זה הוא בזמני, אבל בזמנים הבאים, כשתסור הקנאה ובקשת השררה, יסתפקו כל בני ישראל בו לבדו, וינח זולתו בלא ספק, אלא למי שיבקש דבר שיתעסק בו כל ימיו ואם לא ישיג תכלית. וזה כלל אחר, יורה שלא ארע לי מה שלא עלה על לבי.

(א) (...) ואמנם אשר זכרת מן ההליכה לבגדאד - הנה הרשיתיך שתפתח מדרש ותלמד ותורה הלכה, עם השקידה על ידיעת החבור. אבל חוששני לך שיארעו לך קטטות עמהם¹ תמיד, ולא תשג תכלית זולת הקטטות. ועוד, שאם תצטרך ללמד - יבטל מסחרך; ולקחת מהם² - לא

אינצף, אלא זוי³ אחד מחיטות או נגרות או אריגה על דרך ההשתפרות אהוב אצלי מרשות³* ראש הגלות. ואם תתעסק עמהם - תשפל⁴, ואם תקח מהם - תתבזה. ועצתי היא שתעשה יגיעה המסחר ולמוד הרפואה, עם העסק בתלמוד תורה באמת⁵. ולא תלמד⁶ אלא הלכות הרב⁷ ז"ל, ותשנה אותו לחבור, ואם מצאתם מחלקת - תדעו שעיון התלמוד מביא לך, ותדרשוהו במקומותיו⁸. ואם תכלה זמנך בפרושים, ובפרושי הניות הגמרא⁹, ואותם הדברים אשר הנחנו¹⁰ מעמלם - הרי זה אבוד הזמן ומעוט התועלת. וכל מה שתסכים עליו הודיעני. וה' ינחה את מעלתך בטוב שבדרכים¹¹.

הקדמה ליד החזקה לרמב"ם

ודברים הללו בדינים גזירות ותקנות ומנהגות שנתחדשו אחר חיבור הגמרא. אבל כל הדברים שבגמרא הבבלי חייבין כל ישראל ללכת בהם וכופין כל עיר ועיר וכל מדינה ומדינה לנהוג בכל המנהגות שנהגו חכמי הגמרא ולגזור גזירותם וללכת בתקנותם. הואיל וכל אותם הדברים שבגמרא הסכימו עליהם כל ישראל. ואותם החכמים שהתקינו או שגזרו או שהנהיגו או שדנו דין ולמדו שהמשפט כך הוא, הם כל חכמי ישראל או רובם והם ששמעו הקבלה בעקרי התורה כולה דור אחר דור עד משה רבינו עליו השלום.

שנזקקו לנוסח מדויק של משנה⁵⁶ או לדבר הלכה שאינה מפורשת במשנה.⁵⁷ 'ספרים חיים' אלו נבחרו כנראה כבר בגיל צעיר⁵⁸ ואומנו לקראת תפקידם,⁵⁹ ואת שכרם הם קיבלו כנראה מקופת הציבור.⁶⁰ כידוע, היחס אליהם לא היה מכובד ביותר,⁶¹

לנה"מ, עמ' 689.

61 ובמיוחד בבבל, שם העדיפו בדרך כלל 'עוקר הרים' על 'סיני' (מבוא לנה"מ עמ' 678 ועמ' 683; ליברמן, קרית ספר יד [תרצ"ח], עמ' 325 [מחקרים, עמ' 568] וראה גם ר"י לוי, אבא שאול, עמ' 8 הע' 11 [וראה לאחרונה ד' רוזנטל, מסורות א"י, עמ' 30 ואילך] — ואפשר שגם בכבל עצמה חל מפנה בין דורות ראשונים למאוחרים, ראה ב"ב קמה ע"ב: 'אמר רב... רבא אמר איפכא'. על כל פנים במקורות ארץ ישראלים אין למצוא ביטויים קשים נגד ה'תנאים' כפי שאנו מוצאים בכבלי. הדרשה (על הפסוק במשלי) 'עם שונים אל תתערב — אלו שונים הלכות', שלפי הכבלי היא 'פשוטו' של פסוק ('פשיטא'! — סוטה כב ע"א), לא נמצאת בשום מקור ארץ ישראלי, כשם שגם הדרשה (של ר' יהודה ברא"א!?) החריפה

שבכבא מציעא לג ע"ב, 'שנאכם — אלו בעלי משנה' (ראה רש"י שם; וראה הניסוח בפרקי דרך ארץ פ"א [רמא"ש, עמ' 5]: 'בעלי משנה ששונאין בעלי תלמוד'), אין לה כל מקבילה במקורות ארץ ישראל. ונראה שגם בכך היו חילוקים בין בני ארץ ישראל לבני כבל, ראה למשל מגילה כו סע"ב: 'תלמיד חכם ואפילו (!) שונה הלכות'; וראה ירוש' מו"ק פ"ג, פג רע"ב '... עכשיו אפילו הלכות' (= 'שונה הלכות', משניות — ראה שם והוריות פ"ג, מח רע"ב), וכבלי שם כח ע"ב, ומבוא לנה"מ, עמ' 678, ועצ"ע. ושוב, אם ללמוד מתקופת הגאונים, ה'תנאים' נמנים בדרך כלל לקראת סוף רשימת בעלי המעמד והתפקיד בישיבה (כגון 'האלופים, החכמים, בני הגאונים, השופטים, התנאים והתלמידים') — ראה מבוא לנה"מ, עמ' 688, ואפשר להוסיף עליו עוד [ראה כעת ש' עמנואל, תרביץ סט (תש"ס), עמ' 109 ואילך].

היחס ל'תנא' כאל ספר דומם, המחוסר כל כושר ביקורת עצמית בכל הנוגע להבנת הטקסט שהוא מציע ('צנא דמלי ספרי' [אינו אלא כסל שמילאוהו ספרים ואין מבין מה בתוכה, רש"י, שם]), 'התנאים מבלי עולם', 'תני תנא ולא ידע מה אמר', 'רטין מגושא' [ראה רוזנטל, *Irano*, *Jud.*, I, עמ' 172, ו'י גרינפילד הנ"ש, ותוסכפ"ש ז, עמ' 588] וכיו"ב), בא לידי ביטוי לא רק ביחס לחכם שלפניו הוא מציע את מקורותיו ('... לא מיבעיא לתנא דלא ציית', יומא מג ע"ב; 'תני תנא קמיה דרב... ומשתיק ליה רב', חולין טו ע"א; וראה תוס' שבת קו ע"א ד"ה חוץ [ומה שכתבתי, זרעים וטהרות שם]). וכנראה היו שזלזלו בתנאים ו'השתמשו' בהם לשירותם: '...המשתמש במי ששונה הלכות', מגילה כח ע"ב, עיי"ש) אלא גם כלפי הקהל הרחב ('אטו כו"ע לתנא צייתי, חולין טו ע"א). ואילו ה'תנאים' המבינים את הטקסט שהם מציעים, חשודים הם ב'תיקונים' (ומנסחים מחדש 'מפלפולו', חולין קי ע"א) ובהוספות (כגון רש"י חולין קמא רע"ב ד"ה ר"ח: 'יש תנאים הרבה שמוסיפים על משנתם בדדמי וכו') וכדברי אפשטיין בכמה מקומות (כגון מבוא לנה"מ, עמ' 643 הע' 4): 'על התנא השונה בן הדור לא סמכו האמוראים כלל'. והרי לא כל ה'תנאים' היו 'דווקני', הם הכירו יפה כאלה 'דמשבש ותני' ('שהיו מכירין

[באשר לדעתו של רש"י בדבר זמן כתיבת תורה שבעל פה, נשתברו הרבה קולמוסין סביב ניסוחו המעורפל בבכא מציעא לג סוף ע"א ד"ה ואינה מדה: '...לפי שנתמעטו הלכבות התחילו דורות [אחרונים] לכתבו' — אלא שנוסח זה שבדפוסים חדשים אינו מקורי כלל, ולא נמצא בשום כתב יד של רש"י. בדפוס ראשון ובכתבי היד הטובים: 'דורותינו' (ראה דק"ס שם, עמ' 98 אות ד; י' פרנקל, רש"י, עמ' 32 והע' 56 שם; בכי"ל 413: 'הדורות', וכך בכ"י קמברידג' — ראה ברלינר, מגזין א [1874], עמ' 16; ואילו בכי"ו: 'דורותיהן' [ולא כפרנקל שם]). — על כל פנים הכוונה לדורות שלאחר תקופת האומוראים, בניגוד ל'ימיהם' שלעיל מיניה שם. וראה החיד"א, פתח עיניים לבכא מציעא שם; שד"ל, כרם חמד ג (תקצ"ח), עמ' 197; איי הים, עו ע"ב. (הנוסח שבדפוסים חדשים, 'דורות אחרונים' מקורו אולי ברש"י עין יעקב(?); אלא שיש לציין שניסוח כזה — לאו דווקא ברש"י — מצוי גם בראב"ן סוף סי' מב, ובעל המאור שבת ראש פרק טז.)]